

Сыдыков А.А.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ «ТАБЛИГИ ЖАМААТЫНЫН» ИШМЕРДҮҮЛҮГҮНӨ СОЦИОЛОГИЯЛЫК АНАЛИЗ

Сыдыков А.А.

KIRGIZISTAN'DA TEBLİĞ CEMAATİ HAREKETİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Сыдыков А.А.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ «ТАБЛИГИ ДЖАМААТ» В КЫРГЫЗСТАНЕ

А.А. Sydykov

THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF «TABLIĞHİ JAMAAT» ACTIVITIES IN KYRGYZSTAN

УДК: 297.1/323.28 (575.2)

Дин – коомдун, андагы инсандардын калыптануусуна таасир тийгизүүчү факторлордун бири болуп саналат. Ошол коомдогу Ислам дининин жайылуусунда активдүү рол ойноп жаткандардын сап башында «Таблиги Жамааты» турары талашсыз. Ошол себептен биз так ушул жамаат жөнүндө социологиялык изилдөө жүргүзүүнү туура көрдүк. Бул топ Советтер союзунун таркашы менен Орто Азиядагы эң активдүү кыймыл болуп калды. Бүгүнкү күндө Кыргызстанда активдүү иш жүгүзүп, 100 миңдеген активдүү мүчөлөрдү чогулта алган. «Таблиги Жамаатынын» башкы максаты исламдагы диний маалыматтарды окуп үйрөнүү, аларды башкаларга үйрөтүү, жакшылыкка чакыруу жана жамандыктан кайтаруу. Дүйнө жүзү боюнча 70-80 миллион тарапташтары бар экени белгилүү. Бул кыймылды негиздеген киши Индияда туулган Мавлана Мухаммад Ильяс Кандахлави болуп саналат. Изилдөөбүздүн негизин XX кылымдын экинчи жарымында Индияда пайда болгон, дүйнөдөгү эң активдүү диний-социалдык кыймылдардын бири «Таблиги Жамааты» болуп саналат. Бул жамааттын даават кылуудагы ыкмаларын, коомго тийгизген таасирин социологиялык жактан карайбыз. Максатын жана жайып жаткан маалыматтарын изилдейбиз.

Негизги сөздөр: дин, дин социологиясы Таблиг Жамааты, Даават, Таблиг, Пакистан, Борбордук Азия, Кыргызстан.

Религия является одним из факторов, формирующих общество, особенно личности в обществе. Без всяких сомнений можно расположить «Таблиги Джамаат» первым в списке тех групп, которые играют в обществе активную роль в распространении Ислама. Исходя из этого, для социального исследования мы выбрали именно это движение (джамаат). Данное движение стало самой активной сразу же после распада Советского Союза. Проводя активную работу, на сегодняшний день она в Кыргызстане, смогла собрать более 100 тысяч адептов. Главной целью «Таблиги Джамаат» является получение исламских религиозных знаний, обучение других, призыв к одобряемому и удержание

от порицаемого. Известно, что во всем мире насчитываются более 70-80 миллионов сторонников. Данное движение было создано выходцем из Индии по имени Мавлана Мухаммад Ильяс Кандахлави. Объектом исследования является деятельность «Таблиги Джамаат», которое возникло в первой четверти XX века в Индии и считается самым активным религиозно-общественным движением. В данном труде с точки зрения социологии рассмотрим методику призыва данного движения, а также уровень влияния на общество. Изучим цели и информацию, которую распространяет данное движение.

Ключевые слова: религия, социология религии, Таблиги Джамаат, Общество, Даават, Таблиги, Пакистан, Центральная Азия, Кыргызстан.

Bu çalışmanın temel hedeflerinden biri, bağımsızlıktan sonra özgürlüklerin bir parçası ve Kırgızistan'da dini yaşamın canlanmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan cemaatlerin çalışmalarını, kullandıkları yöntem ve stratejilerini, birey ve toplum üzerindeki etkisini Daavatçılar ya da Tebliğciler olarak bilinen cemaat üzerinden araştırmaktır. Raporların dışında akademik anlamda Kırgızistan Tebliğ Cemaati üzerine yapılmış ilk genel araştırma niteliğindeki bu çalışmada, cemaatin diğer cemaatlerden farkını, yaptığı faaliyet ve yöntemleri bunların topluma yansımaları gibi cemaatin bütünlüklü bir resmini çizmek ve gelecekteki bu tür araştırmalara mümkün olduğu kadar sağlıklı veri sunmak amaçlanmaktadır. Cemaatin temel öğretileri ve tebliğ teknikleri Mevlana Muhammed İlyas Kandehelevi tarafından belirlenmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Orta Asya'da da yaygın bir faaliyet alanı bulunmuş ve en aktif olduğu ülkelerden ve toplumlardan biri de Kırgızistan olmuştur. Cemaat, kendini İslami bilgiyi elde etmek, yaymak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak felsefesi üzerinden hareket ettiğini belirterek, aktif olarak dünya genelinde 70-80 milyon kadar insana aktif olarak ulaştığı ileri sürülmektedir. Bu çalışmada Kırgızistan örneğinden hareketle Tebliğ Cemaatinin ülkedeki faaliyetlerinin, temel din anlayışı ve öğretilerinin, grubun üyeleriyle ve topluma olan ilişkilerinin yanı sıra, devletin bu cemaate bakışı ve cemaatlerle ilgili alınan

önlemlerin neler olduğu konusunda sosyolojik olarak araştırma yapılmış ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: din, din sosyolojisi, Tebliğ Cemaati, Daavat, Hindistan, Orta Asya, Kırgızistan.

The aim of this article is to analyse different goals of the Tablighi Jamaat and representation of the common interests and influence of this group in Kyrgyz Republic. The Tablighi Jamaat is a religio-social movement begun in the beginning of 20th century in India by Muhammad Ilyas Kandhlawi. The biggest aim of the Tableeghi Jamaat are reviving the faith, inspiring tabligh, getting Islamic knowledge and enjoining good forbidden evil. Essence of the Jamaat's daawat activities is to take away people from their present circumstances and to give them religious information and prepared by Jamaat. Try to the affect of the religion to be dominated on their livings, introduce it's method and goals and teachings. Their number ranges between 70 to 80 million, spread across more than 150 countries. The movement is not supposed to political spectrum. They are apolitical movement. Arrived to central Asia after fall of Soviet Union countries. It's arrival and spread in Kyrgyzstan was very fast. After getting recognition by The State Commission on Religious Affairs of the Kyrgyz Republic Tablighi Jamaat has become most active and influential group in whole country. The main teaching of daawat methods and techniques of the gaps and controversies between faith and action. If someone enjoys in this group picked up from Street by being convinced and wanted to play role of preacher adapts his role by the time, and involved in performing more seriously requirements of that role and status.

Key words: religion, sociology of religion, the Tableeg-i Jamaat, Daawat, Tableegh, India, Central Asia, Kyrgyzstan.

Giriş.

Din, toplumun, onun içinde insanın tutum ve davranışlarını şekillendiren olgulardan birisidir. Dinin bu genel fonksiyonu, dinden doğan cemaatlerden biri olarak, tarikatlar tarafından da yerine getirilmektedir. Bu sebeple, Kırgızistan'da aktif bir şekilde faaliyet yürüten Tebliğ Cemaatinin de incelemesi gerekmektedir. Olumlu ya da olumsuz açıdan olsun, Kırgızistan'da dini-toplumsal yaşam üzerinde önemli etkisi olan tarikatlar, cemaatler hakkında bu güne kadar çok söz söylenmiş olmasına rağmen, yakın zamanlara kadar sahaya inerek araştırmanın yapıldığı pek görülmemektedir. Bu nedenle, eksik olsa da mevcut bilgiler ve araştırmalar meselenin genelde dini ve bazen de hukuki yönüne ağırlık vermekte, fakat içinde yaşadığı toplumu temel alarak toplumsal yansımaların neler olduğu hususuna sınırlı ölçüde çalışmaların olduğu söylenebilir.

Din sosyolojisi söz konusu olduğunda dini gruplar, din sosyolojisinin en esaslı konularından birisidir. Her yeni dini grup, var olduğu toplum içinde bazen yeni bir dünya görüşü, değerler sistemi ve toplum düzenini de beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte hiç bir dini grubun, ortaya çıktığı kültür çevresinde her türlü tesirden uzak yaşayamayacağı, bilakis kültürel hayatın bütün

kısımları ile yakın münasebet halinde bulunduğu da aşıkardır. Şu halde dini gruplar, gerek ortaya çıkış nedenleri, geliştirdikleri cemaat şekilleri ve dayandıkları esaslar itibarıyla; gerekse, ortaya çıktığı ve varlığını sürdürdüğü toplumsal çevre ile ilişkileri bakımından çok yönlü birer sosyal fenomen olarak din sosyolojisine konu olmaktadır.

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra bir grup insan ilk önce Pakistan giysileri giyerek, sakal bırakmış, kendi tanımlamalarına göre “Peygamberin yürüdüğü yoldan yürüyerek, şeriate göre yaşayıp”, çevresindekileri de dine davet eder bir şekilde toplumda görülmeye başlanmıştır. Bu insanlar, 1990'lı yıllarda Kırgızistan'da faaliyetini yürütmeye başlayan Tebliğ Cemaatinden başkası değildi.

Kısaca Tebliğ Cemaatinin tarihine bakıldığında, Cemaat Deobandi hareketinin bir dalı olarak ortaya çıktı. Diobendi veya Diyobendi Hindistan'daki Diyobend kentindeki Darul Ulum Diyobend mektebinde ortaya çıkmış olan Hanefi mezhebine bağlı İslami hareketi olarak bilinmektedir [1].

Bu hareket 1866 yılında Hindistan'da Muhammed Kasım Nanautavive Raşid Ahmed Gangoni tarafından başlatılmıştır. Hindistan, Pakistan, Afganistan ve Bangladeş gibi ülkelerde merkezleri bulunmaktadır. Şah Veliullah (1703-1762) adındaki âlimin ruhaniyeti tarafından ilham almış, İngiliz hakimiyetine karşı yapılan başarısız isyandan on yıl sonra 1866 kurulmuştur. Günümüzde Darul-Ulum'un cihatçı ve radikal gruplardan biri olduğu iddialarına rağmen herhangi bir asker eğitimi veya silahlı çatışmalara girdiği bugüne kadar görülmediği ileri sürülmektedir [8].

Bağımsızlık öncesi ve sonrası Kırgızistan'da kısaca din ve dini örgütlenme.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla “Dini İnanç Özgürlüğü ve Dini Kurumlar” ile ilgili kanun çıkartıldığında Kırgızistan'da kullanılan sadece 33 Cami vardı. Bağımsızlık öncesi din ve inanç özgürlüğü ciddi olarak kısıtlanmaktaydı. Pratikte din, toplum tarafından yaşanıyor gözüktüyordu, fakat devlet tarafından sıkı kontrol altında idi. Elif Ba ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmek yasaktı. Kur'an eğitimi alanlar ancak gizlice tek tek ders alabiliyorlardı. II. Dünya savaşıyla birlikte Sovyetler Birliği yöneticileri sosyal ve siyasi yönden dine ilişkin uygulamalarında değişiklik yapmak zorunda kaldı. Daha önce kapalı olan camiler açıldı hatta yeni camilerin yapılmasına da izin verildi ve dini uygulamalara kısmen serbestlik getirildi. Bu süreçte Buhara'da Mir Arap Medresesi açıldı, din eğitimi ve öğretimini almak ancak Taşkent ve Buhara'da mümkündü. Hac ibadeti serbest hale getirildi.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, bu savaş sürecinde, savaşa katılımın Müslümanlarca kuşkuyla bakılmasını ve kafalardaki şüpheleri giderip Müslümanların savaşa katılımını sağlamak amacıyla din adamları ve camileri bir propoganda vasıtası olarak kullanmıştır. Benzer şekilde kiliselerin ve havraların açılmasına da izin verilmiştir. Burada asıl amaç, Sovyet yönetiminin SSCB’de yaşayan başta Müslüman zümre olmak üzere diğer dini zümrelerle birlikte Almanlara karşı mücadele cephesini genişletmektir [6]. Bu bağlamda 15 Mayıs 1942 yılında Müslümanlar Ruhani İdare Merkezi (TsDUM) Ufa’da faaliyet göstermeye başlar ve bir toplantı yapılır. Sovyetler Birliği bünyesinde Müslümanlarla ilgili dört dini idare merkezi kurulmuştur:

1. II. Dünya Savaşı yıllarından olan 1942 yılında Ufa’da faaliyet gösteren Müslümanlar Ruhani İdare Merkezi (TsDUM,) 1948 yılından itibaren yine merkezi Ufa’da bulunan Avrupa ve Sibirya Müslümanları Ruhani İdaresi (DUMES) olarak çalışmalarını sürdürür

2. 1943 yılında oluşturulan ve SADUM olarak bilinen Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresi’nin merkezi Taşkent şehridir.

3. 1944 yılında teşkil edilen ve DUMSK olarak belirlenen Kuzey Kafkasya Müslümanları Ruhani İdaresi’nin, merkezi Buryansk şehridir.

4. 1944 yılında teşkil edilen ve DUMZAK olarak belirlenen Kafkasötesi (Zakavkazya) Müslümanları Ruhani İdaresi’nin merkezi Bakü şehridir.

Politbüro Merkez Kurulu’nun 10 Haziran 1943 kararıyla “Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresi kurulması kabul edildi. 31 Temmuz 1943 yılında SSCB Yüksek Konseyi Prezidyumunun onayıyla “Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresi tescillendi. Merkezi Taşkent olarak belirlenen İdare Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Kırgızistan beş Sovyet Sosyalist Cumhuriyet lerini kapsamaktadır [17].

Bu toplantıda:

1. “Ruhani idaresinin” “Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresi olarak adlandırılmasına;

2. Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan’ın ortak Müftülük (“Muftiyat”) Merkezi bünyesinde birleştirilmesine, Muftiyat merkezinin Taşkent olmasına; başkanı “muftiy”, üyeleri “kaziyat” başkanlarının da “kazı” olarak ifade edilmesine [6].

3. Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresinin mevzuatının oluşturulmasına.

4. Her 3 yılda bir kurultay yapılmasına karar verilmiş ve onaylanmıştır.

5. Başkanlar seçildi.

Sovyet Yönetimi II. Dünya Savaşı bittikten yaklaşık onbeş yıl sonar 1960’lı yıllarda tekrar dini hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmaya başladı ve yasaklar 1961-1986 yılları arasında 25 yıl boyunca devam etti [5].

18 Ekim 1943’de Orta Asya ve Kazakistan Müslümanlarının I. Kurultayı Taşkent’te gerçekleşti. Karara bağlanan meseleler:

Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresinin ilk başkanı olarak Muftiy Eşen Babahan İbn Abdulmacidhan tayin edilmiştir. Bu merkezde görev alan ve başkanlık yapan isimler ve dönemleri şu şekildedir;

1. Eşen Babahan İbn Abdulmacidhan (1943-1957)
2. Ziyauddinhan İbn Eşen Babahan (1957-1982)
3. Şamsiddinhan Babahanov (1982,1989)
4. Muhammed Sadık Muhammed Yusuf (1989-1993).

Kazı Alımhan Törö Şakir Koco Uulu ile Şabdan Baatır Uulu Moldo Kemel’in her ikisi Kırgızistan Kaziyat’ının¹ başkanlığına tayin edilmiştir. Denetim komisyonu başkanlığına ise Şafaat Acı Kalıs Nazar Uulu getirilmiştir. Kırgızistan Müslümanları merkezi olarak bilinen Oş şehrindeki Kazı idaresi Taşkent’teki merkezi idareye tabi olarak çalışmalarını yürütmüştür [3].

Bağımsızlık yıllarında kadar Muftiyelerin altında Kırgızistan’da Kazı görevinde çalışanların yıllara göre isim listesi:

1. Şakir Koco Uulu Alımhan Törö (1943-1965).
2. Ceenbek Uulu Musulmankul Acı (1965-1970).
3. Nazarbek Uulu Maksat Acı (1970-1977).
4. Abdulahunov Abdullacan Maksım (1977-1978).
5. Parpiyev Mamasali Acı (1978-1984).
6. Orunbayev (Ormonov) Temirbay Acı (1984-1988).
7. Sadırcan (Sadıkcın) Kamalov (1988-1990).

Yeniden yapılanmanın başlamasıyla toplum hayatında İslam’ın resmi rolünde artış meydana geldi.

1991 yılının ilkbahar aylarında Kırgızistan Cumhuriyeti İslam Merkezi teşkil edildi ve “Türkistan” adıyla ilk hayırsever fonu kuruldu (Murzahalilov, 2005:56; Kabak, 2015: 71). Nisan 1993’te Kırgızistan Cumhuriyeti Müslüman Kaziyat’ı, 17 Eylül 1993 yılında Muftiyat olarak değiştirildi. Aralık 1996 yılında ise Kırgızistan Müslümanları Din Başkanlığı (KMDB) olarak yeniden düzenlendi.

¹ Türkçede “kadı” olarak kullanılan kavram, Kırgızca’da “kazı” olarak kullanılmaktadır. “Kaziyat” bir anlamda müftülük demektir. Türkiye’de kullanılan Diyanet İşleri Başkanlığı

yerine, Kırgızistan, Özbekistan ve diğer tüm Sovyet Devletlerinde ve halen “Muftiyat” olarak kullanılmaktadır.

26 Aralık 1996 yılında tertip edilen I. Kurultay'a 450 delege iştirak ederek KMDB'nin tüzüğü kabul edilerek Ulema Kurulu belirlenmiş oldu [18].

Bağımsızlıktan sonra dinlere ve cemaatlere karşı nasıl davranılacağı ve ne gibi politikaların geliştirileceği konusunda ki belirsizlik nedeni ile bu coğrafyada bulunan diğer ülkelerde yasak olan bazı cemaatlerin Kırgızistan'da serbest ve çalışma izinlerinin olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi de Ahmediyeler (Kadıyânîlik, Mirzâiyye olarak da bilinir) 'Ahmediyye Müslüman Cemaatinin Kırgızistan'daki Temsilcisi' adıyla 2012 yılında resmi izin aldığı, çalışmasını bugüne kadar sürdürdüğü bilinmektedir² [26]. Diğer cemaat ise Daavatçılar yada Tebliğciler olarak da bilenen cemaattir.

Kırgızistan'da daavatçılar.

SSCB Kırgızistan Cumhuriyeti döneminde dini cemaatler, mezhepler ve hareketler kontrol ediliyor ve bunlarla ilgili stratejiler geliştiriliyordu. Yani dini özgürlükler yoktu. Sovyet döneminde toplumun sürekli olarak bastırılan dini taleplerinden sonra Bağımsızlık döneminde halkta özellikle gençler arasında dine ciddi bir ilgi ve eğilim başlamıştır. Ülkede sadece Müslümanlar değil başka dinden olanlar da kendi dinleri ve mezhepleri için ülkede dini faaliyet içerisindediler. Bu bağlamda bağımsızlıktan sonra özellikle son yıllarda ülkede din ve mezhep değiştiren gençlerin sayısının 20 bini geçtiği iddia edilmektedir. Mesela, Oş, Kızıl-Kıya, Calalabad'da Müslüman Kırgızların bir kısmının Hıristiyan ve Baptist olarak kaydedildiği görülmüştür. Dini ve mezhebî akımların misyonerlik ve tebliğ metotları her sene gelişmektedir. Eskiden bunlar, kağıt ve broşür üzerinden dağıtılırken, günümüzde ise CD, flash ve internet üzerinden aktif olarak dağıtılmaktadır. Fakat Tebliğ Cemaati ise klasik yöntemlerden olan yüzyüze ilişki kurmayı önemli vazgeçilmez tebliğ yöntemlerinden biri olarak kabul edip halk arasında en tesirli güçlerden biri haline gelmiştir [7].

Tebliğ Cemaati 1930'lu yıllarda Delhi'nin Nizamuddin Evliya semtinde ortaya çıkmıştır. İddia edildiğine göre, ilk ortaya çıktığı günden beri, terör ve şiddet hadiselerine bulaşmaksızın ilk harekete geçtiği, ülkenin dışına taşarak, benzer şekilde Kırgızistan'da insanlar arası uzlaştırmaya, barış ve huzura katkı sağlamaktadır [13].

İleri sürüldüğü kadarıyla "Cemâ'atüt-Tebliğ" (Tebliğ Cemaati) diye kendilerini adlandırmamış. Ama bu isim başkaları tarafından bu gruba verilmiştir. Merkezleri Delhi'dedir [19]. Delhi yaklaşık 18 milyon nüfusu ile Hindistan'ın en büyük ikinci metropolüdür.

Kırgızistan'ın toplumsal yapısında dinin, gerek biza-tihi tüm kurum ve kurallarıyla, gerekse, dinden doğan gruplar yoluyla etkisinin çok büyük olduğu bugüne kadar

yapılmış olan araştırmalarda ortaya konulmuştur. Günümüzde, Kırgızistan'da Müslümanların toplam nüfusa oranı %76'dır. Diğer dinlerden olanlar Hıristiyanların %18, Budistlerin %2, Ateist %4 olduğu belirtilmiştir[10]. Özellikle cemaatler söz konusu olduğunda, İslâm'ın Kırgızlar arasında yayılmasından, günümüze kadar bu etkinin sosyal hayatın hemen her alanına tesir ettiği görülmektedir. Günümüzde de farklı şekillerde sosyal hayatın değişik alanlarında etkisini gösteren Tebliğ Cemaati Kırgızistan'ın Güney Bölgelerinde daha da aktif rol oynamaktadırlar. Yoğun olduğu yerlerde İslam deyince Daavati anlayanlar az değildir.

Tebliğ Cemaati hareketi Kırgızistan'da yüksek etki-leme gücüne sahipken, ne kurucusu Muhammed İlyas Kandehevi ne de kendisi gerekli ilgiyi akademik ve entelektüel çevrelerden görememiş olan çağdaş dini hareketlerden biridir. Buna karşın özellikle Tebliğ Cemaati başka cemaatler gibi dışarıdan yönetilmesine rağmen yerel temsilcilerin etkin olarak çalışmaları sonucunda toplumda kendi 'Daavat' sistemini geliştirmiş bulunuyor.

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda şu söylenebilir; Kırgızistan'da halk üzerinde etkili olan dîni guruplar vardır ki bunların başında Davetçilerin (Tebliğ Cemaati) geldiği söylenebilir. Davetçiler, Kırgızistan'da yaygın şekilde faaliyet gösteren Müslüman bir dîni cemaattir. Merkezi Pakistan olan bu cemaat üyeleri, köy köy, mahalle mahalle hatta ev ev dolaşarak insanları dine davet etmekte ve onları dinlerini yaşamaları konusunda bilgilendirmektedir.

Kırgızistan Müslümanlarının Din İdaresi Başkanlığı ve Din İşleri İdaresine göre, Kırgızistan'da dini gruplar, Geleneksel İslamcı ve Radikal İslamcı gruplar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu listede her ne kadar bu cemaatin ismi resmi olarak yer almasa da toplumsal etkileri bakımından KMD Başkanlığı ilgilenmektedir. Bu kuruma göre gelenekselci olan cemaatlere izin verilirken, radikal olanlara ise izin verilmemektedir. Tebliğ Cemaati diğer ülkelerden ayrı olarak günümüzde Kırgızistan'da faaliyetlerini serbestçe yürütebilmektedir. Bu yüzden herhangi bir yasak söz konusu değildir. Görüldüğü kadarıyla tüm diğer cemaatler arasında Kırgızistan'da en etkili cemaatin Tebliğ Cemaati olduğu bilinmektedir. Daavatçıların büyük bir çoğunluğu kırk yaşın altında olduğundan oldukça dinamik bir nüfusa sahiptir. Bunun sebebi olarak da yaşlı kesimin önemli bir çoğunluğu ateist Sovyet döneminde yaşamış ve komünist terbiyesi görmelerinden dolayı dine olan ilgileri bu dönemle oldukça sınırlı kalmıştır. Onun dışında Kırgızistan'da son yıllarda genç kuşakların dine ilgisinin artmasından kaynaklandığı varsayılmaktadır. Dinin bireyler ve toplum içinde gelişiminin nedenlerinden bir olarak Tebliğ Cemaatinin yapmış olduğu

² Oş Bölgesi Karasu'nun içinde yer alan Kaşkar-Kıştak köyünde yaşayanların çoğunluğu bu cemaate ilgi göstermektedir.

çalışmaların etkisi önemli yer tutar. Özellikle yoğun olarak çalıştığı yerlerde Tebliğ Cemaatine mensup olmak kişiye bir sosyal statünün yanı sıra, kimlik ve kişilik de kazandırmaktadır. M. Weber'in deyiimiyle bir kişinin cemaatten olması onun güvenilirliğini artırmakta ve toplumsal meşruiyetini sağlamaktadır [21]. Protestan mezhebini araştırırken ulaştığı bu tespitin, Davatçılar içinde geçerli olduğu görülmektedir.

Bu güçlü Cemaatin temel dini öğretileri nelerdir diye bakıldığında İslam'ın beş şartının bir kısmına eklenen yeni öğretilerle beslendiği görülmektedir [16].

Tebliğ Cemaati'nin öğretileri "Altı Esas'ta toplanır:

1. *Kelime-i-Şehadet getirmek*
2. *Namaz kılmak*
3. *İlim ve Zikir yapmak*
4. *Muslimlara İkrâm ve Saygıda bulunmak*
5. *İhlas-ı Niyet içinde olmak*
6. *Dâvet etmek ve Tebliğde bulunmak*

Bununla beraber, Davatçılar çalışmalarının sistemli yürütülebilmesi için çıktıkları tebliğ seferlerinde 20 şartı yerine getirmek zorundadır. Bu 20 şart, kendi içinde 4 şeyi azaltmak, 4 şeyden sakınmak, 4 şeye karışmamak, 4 şeyden korunmak ve 4 şeyi ameli severek yapmak. Bunlar: [12]

4 şeyi, yani ameli çoğaltmak: Daavatı; Talim-i mutalimi; Zikrullahı; Hizmeti.

4 şeyi ya da ameli azaltmak: Daavattayken uykuyu, yemeği, dünyalık sözü, sebepsiz camiden dışarıya çıkmaı.

4 şeye, amele karışmamak: Siyasete, mezheplere, mescidin işlerine, ümmetin eksiklerine.

4 şeyden korunmak: insandan ümit etmekten, insandan sormaktan, israftan, başkasının eşyasından izinsiz faydalanmaktan.

4 şeyi, ameli severek yapmak: Emire itaat; teheccüd namazını kaçırmamak; farz namazlarını cemaatle kılmak, ictimai-amelde cemaatle birlikte olmak (namaz, yemek, talim v.b.)

Bu prensipler 20 şart olarak adlandırılmasına rağmen toplumda Kırgızistan'da uygulanan yine 8 prensip vardır.

4 şeyden, amelden sakınmak: Gıybetten, başkasını küçük görmekten, Каяша (tepki vermekten); tartışmaktan

4 şeye, amel etmek: Namazları vaktinde kılmak; farz namazları için ezan okumak; sünnetleri yerine getirmek; gittiği yerdeki devlet yönetim idaresini ve cami imamını ziyarete gitmek.

Aslında çoğu ülkede bu 20 şart/prensip yerine 12 şart uygulanır. Bu şartların 12 veya 20 olarak uygulanması ise, ülkelerin uyguladığı din politikası ve halkın dini durumuna göre belirlenir. Bazı ülkelerde bu cemaatin faaliyetlerinin yasaklanması da, cemaat mensup-

plarının farklı arayışlar içine girmelerine neden olmaktadır. Örneğin Kırgızistan haricinde eski Sovyet ülkelerinin çoğunda Tebliğ cemaati mensupları faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütmektedirler [11].

Bu 6 esas ve 20 şart Daavatçıların günlük hayatındaki kendi esaslarını ele alan "Dine Davet Etmenin Edepleri" kitabında yer almıştır. Bu kitap önce "Günlük Hayatımızdaki En Gerekli Edepler" diye yayınlanmıştı. Sonradan bu kitabın asıl amacı dine davet etme edepleri olduğu için ismi değiştirilerek tekrar yayınlanmıştır.

Bu Cemaatin Kırgızistan toplum ve devleti açısından önemi ve fonksiyonu nedir diye bakıldığında, en önemli hizmetlerinden biri, Davetçiler, Kırgızistan'da misyonerlerin ve diğer bazı akımların halk arasında daha fazla yayılmasının önüne geçip büyük bir engel teşkil ettiği belirtilmektedir. Şayet onların yoğun ve etkin faaliyetleri olmasa, Kırgız halkı arasında misyonerlik ve diğer akımlar daha fazla yayılacaktır.

Orta Asya ülkelerinin din politikası ve dini hareketlere yaklaşımına bakılınca birbirinden çok farklı olmayan uygulamalar görülür. Bu konuda araştırmacı Ahmet İzzet Bozbeş bunları söylemektedir:

"Kırgızistan'ın ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nin de İslam konusundaki tutumunun sorunlu olmadığı düşünülmemelidir. Orta Asya devletlerinin İslami hareketlere kuşkulu ve sorunlu yaklaşımını kısmen açıklayabilecek ortak faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler kısaca şöyle sıralanabilir: Orta Asya'nın ortak Sovyet geçmişi, Orta Asya ülkelerinde demokratik kurumların zayıflığı ve iktidarı elinde bulunduran elitlerin otokratik karaktere sahip oluşu, bölgenin Afganistan ile coğrafi ve etnik yakınlığı ve iki bölge arasındaki ekonomik ve sosyal etkileşim, Orta Asya'da siyasi sınırların belirlenmesinde etnik sınırların göz ardı edilmiş olması ve son olarak Orta Asya Cumhuriyetlerinde çok sayıda yabancı menşeli dini grup ve kuruluşun kontrol dışı faaliyet göstermesi" [9].

Daavatçıların ülkedeki faaliyetlerinin Kırgızistan'da sık-sık gündeme gelmeye başladığı zamanlarda Tebliğ Cemaati hakkında Cumhurbaşkanı Almazbek Atambaev Kırgızistan'daki Daavatçıların yasaklanmamasının doğru bir karar olduğunu söylemişti [22];

"Yasaklamak bizi doğru bir yola götürmez. Bakın, Özbekistan yasakladı ve sonucunda ne buldu? Kazakistan, Özbekistan yasakladı ve sonucunda ne buldu? Onlar hiç bir yere kaybolmadı ve varlığını devam ettiriyor. Gün gelir onlar yasaklama sonucunda radikal hareketlerde bulunabilir. Bence, Tebliğ Cemaatini yasaklamayarak biz doğru olanı yaptık. Onlar bizim için İslam'ı yayıyor. Bu hareket nerede yasaklandıysa, orada daha da çoğaldıkları görülüyor. Din işleri ile ilgili politikamızın daha önce başlatılması gerekiyordu. Biz geciktik. Biz yasaklamayalım, daha çok bunu halk diliyle anlatmalıyız."

Kırgızistan Müslümanlarının bir araya gelerek kurmuş oldukları Din İdaresi Başkanlığı bünyesinde Tebliğ Cemaati için ‘Daavatçılar Birimi’ kurulmuştur. Bu birim tarafından Cemaatin faaliyetleri izlenmekte ve gerektiğinde yönlendirmektedir. Cemaat liderinin hangi özellikler taşıması gerektiği, ayrıca tebliğin nasıl ve nerelerde yapılacağı bu birim tarafından belirlenmiştir. Bu birim tarafından oluşturulmuş olan bu kurallara uymayıp izinsiz bir şekilde tebliğ ve irşat faaliyeti yürütenlere karşı gerekli işlemlerin yapıldığı görülmektedir. Örneğin birkaç Daavatçı grup izinsiz bir şekilde tebliğ ettiği tespit edilmiş ve Bölge Emniyet Polisi ve Kırgızistan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı bu davetçilerin “Yakin İnkâr” grubundan oldukları tespit edilmiş ve cezai işlemler yapılmıştır. Bu birimin kurallarına göre üç gün için davete çıkılırsa herhangi bir işlem yapılmamaktadır, fakat 40 gün ve dört ayılına davete çıkarsa fakat o zaman daavatçı yanına yetecek kadar para aldıktan sonra Din İdaresi Başkanlığından, Bölge Emniyet Polisinden ve ailesinden de izin alması gerekmektedir. Bu üç evrak tamamlanmazsa daavatçı davata çıkamaz, çıktığı takdirde gerekli cezai işlemler uygulanır.³ Buna rağmen Davatçılardan ayrılan ve radikal olarak görülen Yakın İnkâr Daavatçı gurubuna göre bunların hiçbirine gerek yoktur.

Devletin Din komisyonu tarafından davata gitmek isteyenler için 10 maddeden oluşan kural uygulanmaktadır. Bu kuralların hepsini uygulayan kişilerin davata gidebileceği hakkında karar alınmıştı. Ama ilk kez bu kurallara uymayan Yakın İnkâr gurubuna resmi kurallara uymamaları ve aşırı görüşleri sebebiyle 15 Haziran 2017’de Bişkek Oktyabr İlçe mahkemesince ceza verilmiş ve bu cemaatin faaliyet yapması yasaklanmıştır. Bu durum Narın ve Isık-Köl bölgelerinde de yaşanmıştır. Fakat Kırgızistan Müslümanları Din İdaresi Başkanlığı Daavat Bölümü Yakın İnkârcıların bu tür davranışlarının halka ve memlekete hiçbir zararı olmayacağını, zamanın imkanlarından faydalanmayı reddetmeleri hasebiyle bundan sadece kendilerinin zarar görebileceğini ifade etmişlerdir.

Devletin denetimleri ve Kırgızistan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı davet bölümünün kararları sonucu, az sayıda olan bu grup mensupları günümüzde diğer davetçiler gibi genel kurallara uygun şekilde faaliyetlerine devam etmektedirler.

Güvenlik uzmanı Artur Medetbekov Tebliğ Cemaati ve Yakın-İnkâr gruplarına yönelik şunları söylemiştir: [24]

“Günümüzde Tebliğ Cemaati adındaki dinî cemaat ‘Yakin’, ‘İnkârıcı’ ve ‘Daavat’ olarak 3 gruba ayrılmıştır.

Bunlarda Yakın ve İnkârıcı gruplar toplumu yanlış yollara sürükleyebilir. Bu gruplar hiç bir kurala boyun eğmez. Her şeyi inkâr etmekle kalmayıp, gençleri yanlış yola tebliğ etmektedir. Bu grupların hepsi Komşu ülkelerde yasaklanmıştır. Bizim hükümetimiz de bunlara karşı önlemlerini almak zorundadır. Ama maalesef yeteri kadar önlem alınmıyor.”

Bu konuda bir çok araştırmalar gerçekleştiren ve makaleleri yayınlanan din uzmanı Kanatbek Murzahalov’un fikri biraz farklı:

“Bu konuda kitap yayınlamış ve araştırmalara katılan bir uzman olarak Tebliğ Cemaati hareketleri başka radikal gruplardan farklı olarak, Hilafet kurmaya ya da toplum içine yanlış görüşleri yaymaya çalışmıyor. Her yıl devamlı olarak 15 Ekim tarihinde Pakistan ve Bangladeş’e yapılmakta olan ‘Daavatçıların’ toplantısına yaklaşık 1 milyon kişi katılmaktadır. Bu toplantılarda alınan kararlarda Tebliğ Cemaati üyelerinin o devletin yasalarına ve toplumun kültürel geleneklerine karşı gelmemeleri konusunda uyarılmaktadır. Onun için Tebliğ Cemaati üyeleri Kırgızistan Müslümanları Din İdaresi Başkanlığında yüksek mertebelere kadar ulaşmıştır.”

Tebliğ Cemaati’nin siyaset ve fıkıh (hukuk) konularına karışmayan bir tutumu vardır. Bu da Daavatçıların Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde barışçıl cemaat olarak sevilmesinin nedenlerinden biridir. Tebliğ Cemaati Hanefî fikhî içinde Deobandi alt okulundan çıkmasına rağmen Kur’an ve hadisi bir ve değişmez olarak kabul ettiğinden İslâm’ın hiçbir mezhebini desteklememiştir. Tebliğ Cemaati elektronik ortamdan kaçındığını iddia etmiş ve misyonerlik faaliyetleri için kişisel iletişimi tercih etmiştir.

Buna rağmen Daavatçılar, Orta Asya ülkelerinden Kazakistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan’da güvenlik açısından potansiyel tehdit olarak görülmektedir ve her açıdan kısıtlanmaya çalışılmaktadır [10].

Sonuç ve değerlendirme.

Sovyetler Birliği sona doğru yaklaşırken Tebliğ Cemaati diğer ülkelerde olduğu gibi Kırgızistan’da da ortaya çıkmaya başlamıştır. Topumun mânevî boşluğa düşmesi her türlü akımların Kırgızistan’a doğru yönelmesi için büyük bir fırsat sunmuştu. Devletin de bu konuda tecrübesi olmadığı için, bunlar ile baş edemiyordu. Çünkü Kırgızistan’da ekonomik, sosyal, eğitim problemler ülkeyi oldukça zor duruma getirmiştir. Ülkemizde yaşanan 2005 ve 2010 yıllarındaki iki devrim, Batken olayı, Oş olayı ve son günlerde de çok konuşulan bazı Kırgız vatandaşlarının Ortadoğu’ya cihat için savaşmaya gitmeleri

³ Saha araştırması sırasında arabayla seyredirken bir Yakın Daavatçıya rastladık ve onu arabaya alarak yolumuza devam ederken bir benzinliğe gidip benzin almak istediğimizde, “Allah’ın dinini yaymak isteyen Allah yardım eder” sloganı çerçevesinde resmi belge ve maddiyata ihtiyaç duymadıklarını

iddia etmiştir. ‘Bu araba Allah’ın izniyle yürüyor ve bundan başka şey bunun yürütmesine yardım edemez’ demiştir. Onlara göre gidecekleri yere modern ulaşım vasıtalarıyla gitmek yerine yürüyerek gitmenin uygun olduğudur.

nedeniyle özellikle sosyolojik anlamda din, mezhep ve cemaat konuları daha fazla çalışılmalıdır.

Tebliğ Cemaatinin görünen fonksiyonlarından biri Kırgızistan'da farklı dinden kişilerce Kırgız Müslüman toplumu içinde yapılan misyonerlik faaliyetlerini elinden geldiğince sınırlamak; ikinci olarak ise, radikal İslamcı güçlere karşı devletin de destek verdiği geleneksel İslam'ı içinde faaliyetlerini sürdürmektedir [11]. Bu anlamda halkın halkla eğitilmesi tebliği eğitim yöntemiyle etkili neticeler elde edildiği anlaşılmaktadır. Daavatçılar arasındaki maddi çıkar ilişkisi diğer cemaatlere göre daha az olduğu ileri sürülebilir.

İlk önce giydiği geleneksel olmayan giysiler ve temizlik nedeniyle, tebliğ ettiği hadis-i Şeriflerin zayıf kaynaklara dayandığı gibi eleştiri ve tepkilerle karşı-karşıya gelmekteydi. Buna karşın Kırgızistan Müslümanları Dini İdare Başkanlığı Tebliğ Cemaatini yöneten 'Daavat Birimi' Tebliğ Cemaatindeki bu eleştirilere karşı önlemlerin alınmasını sağlamış ve faaliyetlerin devam etmesini kolaylaştırmıştır.

Toplumdaki farklı kesimlerden ve dinden uzak olan insanları İslam'a davet ederek onlar için yeni bir hayat önermektedir. Yeni katılımcılarının Cemaate entegre olmasını sağlamakta ve sosyalleşme sürecinde onlar yardımcı olmaktadır. Bir taraftan onlara dini eğitim veriliyor, diğer taraftan öğrendiği dini bilgileri hayatında gerçekleştirebilmesi adına bildiklerinin başkalarına öğretmesi isteniyor. Dolayısıyla hem öğrencilik yapıyor hem de hocalık.

Cemaat önderleri diğer dini cemaatlere olduğu gibi toplumun ve aynı zamanda Devlet Ulusal Güvenlik Komitesi'nin dikkatini kendine çekmekten kaçınıyor. Polis, devlet görevlileri ve her alandan bu cemaate katılanların sayısının artması dikkat çekmektedir. Bu ve bu gibi hareketlerin kontrol dışı eğilimlerini önlemek için Kırgızistan Müslümanları Din İdaresi Başkanlığı, Hanefi mezhebi temelinde barışçıl bir şekilde devam eden geleneksel İslam anlayışının halk içinde sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi için yeni politikaların geliştirilmesi gerekir.

Belki de Orta Asya ülkeleri birlikte hareket ederek, şimdiden radikal örgütlere karşı güvenlik önlemlerini alması icap eder. Bu ülkeler kapsamlı olarak bilimsel araştırmalar gerçekleştirerek, dışarıdan yönetilen, toplumu ve kültürü rahatsız eden cemaatleri belirleyip ona göre hareket etmelidir.

Tebliğ Cemaati'nin modern Kırgız toplumuna ve geleneksel İslam kültürüne uygun şekilde gelişmesi için Kırgızistan Müslümanları Din İdaresi Başkanlığı tarafından ve onların kontrolünde Daavatçılar için ihtiyaç duyulan eğitim merkezinin oluşturulması bir çözüm olabilir. Din uzmanlarının dediklerine göre Kırgızistan Müslümanları Din İdaresi Başkanlığı kendi Tebliğ Sistemini oluşturmak için gerekli potansiyele sahiptir ve buna gücü yeterlidir. Çünkü Kırgızistan'da 2000'den fazla cami, 53 medrese, 8

İslam Enstitüsü ve İslam Üniversitesi ve resmi olarak yaklaşık 10 000 din adamı (kadılar, imam-hatipler, cami imamları, medrese hocaları v.b) bulunmaktadır. Bazı köylerde hiç camisi olmayan köy bulunmamakta ve büyük eyaletlerde her sokağın kendi imamı olduğu bilinmektedir.

Şu anda Kırgızistan devleti din politikası alanında nasıl olması gerektiği konusunda arayış içindedir. Yukarıda sunulan önlemler ve öneriler dikkate alınabilir ve bu tür teklifler zenginleştirilerek bir din politikası ortaya konulabilir.

Kaynakçalar:

1. About Darul Uloom. (15 02 2014 г.). Получено из Darul Uloom Deoband: <http://www.darululoom-deoband.com/english/aboutdarululoom/constitution.htm>
2. Darul Uloom Deoband. 10 Mart 2015 tarihindeki kaynağından arşivlendi. (10 03 2015 г.). Получено 10.05. 2017, из Darul Uloom Deoband - INDIA: <http://www.darululoom-deoband.com/english/aboutdarululoom/constitution.htm>
3. Культура Кыргызстана. (02 01 2018 г.). Получено 16.04. 2018, из Кыргызстан Центральная Азия: <http://www.easttime.ru/countries/topics/1/4/28.htm>
4. Центральная Азия: Кыргызстан. (01.04.2018.). Получено из Общество и Культура: <http://www.easttime.ru/countries/topics/1/4/28.html>
5. Abduholikov, Yuldoşeva. (2004). Dinşunoslik. - Тошкент Moliya İnstitutı, 40.
6. Arapov D.Y. ((1944-1990)). İslam i Sovetskoye Gosudarstvo. Sbornik Dokumentov Moskova: İzdatelskiy Dom Mar-djani, стр. Vıpusk 3.
7. Bapaeva J.M. (2013). Kırgızistan'da Daavatçılar (Tebliğ Cemaati Mensupları) Hareketi. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 7.
8. Barbara M.D. (2002). Traditionalist Islamic activism: deoband, tablighis and Talibs. Leiden ISIM, 1-24.
9. Bozbeı İ.A. (2011). Quo Vadis Kırgızistan? Sovyet Sonrası Kırgızistan'da İslami. Cilt, 6.
10. Bugubaev K. (2013). İslam'ın Orta Asya ve Kırgızistan'daki Dinamikleri. Uluslar Arası Stratejik Bakış Enstitüsü Dergisi, 1-15.
11. Çelenk M. ve Kalandarov U. (2019). Tebliğ Cemaati ve Kırgızistan'daki Faaliyetleri. TESAM Akademi Dergisi / Turkish Journal of TESAM Academy, 264.
12. EFE F. (2004). Cemaat-İ Tebliğ'in Davet, Tebliğ ve Eğitim Yöntemi. İSLÂMİ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ, 17.
13. EFE F. (2014). Cemaat-i Tebliğ'in Davet Tebliğ Ve Eğitim Yöntemi. İSLÂMİ ARAŞTIRMALAR DERGİSİ, 24.
14. Fığlalı E. (2014). Günümüz İslam Mezhepleri. İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 42.
15. Fığlalı E.R. (2014). Günümüz İslam Mezhepleri. İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 42.
16. Hedges J. (2008). "Tablighi Jamaat: The Premier Latent Network." Threat Convergence Occasional Research Series, 45.
17. Muharrem Y. (2006). Dünden Bugüne Kafkasya. Çağlayan Matbaas, 28.

18. Murzahalilov K. (2005). İslam v Usloviyah Demokratıçes-kogo Razvitiya Kırgızstana: Sıvlenitelny Analiz. Tsentral-naya Aziya i Kavkaz, 53-65.
19. Reetz D. (2006). Sıfı spirituality fires reformist zeal: The Tablıghı Jamâ'at in today's India and Pakistan. Archives de sciences sociales des religions, 135.
20. Reetz D. (2006). The Tablıghı Jamâ'at in today's India and Pakistan. Archives de sciences sociales des religions, 48.
21. Weber M. (2011). Protestan Ahlaki ve Kapitalizmin Ruhı. İstanbul: Bilgesu Yayincılık.
22. Абдраева С., Атамбаев А.Ш.: «Кыргызстан сделал пра-вильный выбор, не запретив движение «Таблиги Джа-маат». Получено (24.12.2012.) из Кыргызское Нацио-нальное Информационное Агентство «Кабар»: <http://old.kabar.kg/society/full/100411>
23. Бактыбаев З., Касымбеков К. (21.09.2018). «Таблиги Джамаат». Что это за религиозная организация? Полу-чено из Азаттык үналгысы: <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-religion-islam/29501707.html>.
24. Бактыбаев З., Касымбеков К. (21.09.2018). «Таблиги Джамаат». Что это за религиозная организация? Полу-чено 02.12.2018, из Радио "Азаттык": <https://rus.azattyk.org/a/kyrgyzstan-religion-islam/29501707.html>
25. Мурзахалилов К., Арынов М. (2010). Движение "Табли-ги джамаат" В Кыргызстане: особенности деятельности и возможные последствия для развития религиозной си-туации в республике. Центральная Азия и Кавказ, 1-22.
26. Кожобаева З. (26.04.2012.). Ахмадийлер кимдер? Полу-чено из Азаттык үналгысы: https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_politics_religion/24560897.html.

Рецензент: д.социол.н., профессор Мусафа Орчан
